

Berøringsangst og dårligt feltarbejde

Af Dirk Lund Christensen og Niels Larsen

I 1996 udkom bogen *Kenyan Running: movement culture, geography and global change* (herefter bare kaldt »Kenyan Running«), skrevet af englænderen John Bale og kenyaneren Joe Sang. Det er den første sammenfattende engelsksprogede baggrunds bog om de kenyanske løbere siden den amerikanske *The African Running Revolution* fra 1975, der var en essay-samling af meget svingende kvalitet redigeret af David Prokop.¹

I afsnittet *Idrætsslitteratur 1996-97 – en oversigt* fra Idrætshistorisk Årbog 1997 »anmelder« Jørn Hansen og Niels Kayser Nielsen »Kenyan Running« med blandt andet følgende ord:

»Bogen gennemhuller de mange myter om de kenyanske løbere [...], også de opfattelser der vidner om geografisk determinisme. Den også herhjemme så hyppigt fremførte myte om, at de kenyanske løberes succes skulle være forårsaget af, at de løber til skole i det kenyanske højland, kan tilbagevises. De undersøgelser, der ligger til grund for de vidtløftige vildfarelser, er helt enkelt ikke præcise nok [...].

Efter at have læst denne meget ukritiske »anmeldelse« følte indeværende artikels forfattere sig foranlediget til at gribe til computertastaturet. For nok er »Kenyan Running« en interessant og informativ bog med en udmærket gennemgang af specielt

de historiske forhold indenfor kenyansk atletik, men den er bestemt ikke uden mangler og fortolkningsproblemer.

Bogens måske største problem ligger på et helt fundamentalt plan. John Bale, der er bogens hovedforfatter, har ikke selv været i Kenya for at undersøge landets løbekultur. Det fremgår indirekte af et par henvisninger, at bogens anden forfatter Joe Sang har været i Kenya, og her har foretaget observationer (Sangs observationer er problematiske, men det vil vi vende tilbage til). Bogen er derfor bygget op omkring et betragteligt litteraturstudie, som ganske vist er imponerende, men aldrig kan fungere som en *ersatz* for at være på stedet. På nær et par undtagelser bygger bogens teorier og information altså på andenhåndsinformation. Mange af de betragtninger, vi er uenige med forfatterne i, kunne måske have udformet sig anderledes, hvis John Bale i lighed med Joe Sang havde lavet feltarbejde i Kenya. Et studiebesøg på det Nationale Bibliotek og de Nationale Arkiver i Nairobi ville ligeledes have kunnet bidrage til en præcisering af bogens faktuelle indhold.

I bogen »Kenyan Running« forsøger de to forfattere at levere en »objektiv« historisk/statistisk beskrivelse af det kenyanske løbefænomen. Når forfatterne afviser forsøg på forklaringer med inspiration fra naturvidenskaben, udnytter de imidlertid ikke paradoksets muligheder. Ved at studere både *natur* og *kultur* samtidig opstår para-

Børn løber med for sjov ved træningen af Marakwet Secondary Schools atletikhold.

dokserne mellem den subjektive og den objektive viden. Dermed sprænger man i virkeligheden den traditionelle modsætning mellem subjektivitet og objektivitet. Den videnskabelige sandhed, hvis den overhovedet findes, er således et både-og eller intersubjektiv. Det vil vi forsøge at begrunde med udgangspunkt i et par temaer fra bogen.

Løb til og fra skole

Med hensyn til at løbe til og fra skole (eller uorganiseret løb generelt), så tilbageviser Bale og Sang, at denne praksis skulle have nogen indflydelse på kenyanernes fremragende resultater, når de bliver konkurrenceløbere. Vi er ikke enige i den betragtning, og skal her forklare hvorfor. Bale og Sang skriver:

»During fieldwork in rural areas of Nandi district in 1992, however, one of the authors (JS) never saw any children running

to school. When asked whether they ran to school as children, 14 (70 per cent) of twenty Kenyan international athletes questioned said that they did not. In any case, the need to walk and run reasonable distances at an early age is probably greater in many of the other high altitude countries which produce no distance runners of note« (side 155).

Lad os prøve at opdele dette citat i 3 dele. For det første står vi fuldstændig uforstående overfor Joe Sangs påstand om, at han ikke skulle have set nogle børn løbe til (og fra) skole under sit feltophold i Nandi-distriktet. Vi har begge lavet feltarbejde i samme område, for DLCs vedkommende endda over længere perioder. Vi har set masser af skolebørn løbe/gå til og fra skole, og endda hjem fra skolen og tilbage igen i frokostpausen. Observationerne kan bekræftes af mange personer, der har været eller bor i det kenyanske højland, hvor den uorganiserede løbe/gå praksis er meget ud-

bredt. Vi må derfor konkludere, at Joe Sang ikke har gjort sit empiriske hjemmearbejde godt nok.

For det andet må vi henvise til resultaterne fra en interview- og spørgeskemaundersøgelse, publiceret af Saltin og medarbejdere, vedrørende løbeaktiviteter til og fra skole.² Bale og Sang henviser selv til undersøgelsen (s. 155). I artiklen fremgår det, at 29 løbere 5 gange om ugen havde tilbagelagt fra 0-25 kilometer til og fra skole med et gennemsnit på ca. 10 kilometer fra 7-8 års alderen. Denne distance blev øget til omkring 90 kilometer, da løberne blev unge teenagere. Af de adspurgte løbere tilhørte de fleste senior- eller juniorverdenseliten. Hvad derimod ikke tydeligt fremgår af artiklen, er, at kun én ud af de 29 adspurgte aldrig havde løbet til og fra skole. Interessant nok er den person Wilson Kipketer, verdensrekordholderen og – mesteren på 800 meter. Kipketer boede meget tæt på sin grundskole. Men summa sumarum er, at godt 97% af de adspurgte løbere havde løbet/gået til og fra skole. Dette studies validitet bakkes op af træneren på den berømte Sct. Patrick's High School, munken Colm O'Connell, der i en personlig samtale har sagt, at 90% af alle hans løbere har løbet/gået til og fra skole, før de kom til hans gymnasium.

For det tredje mangler vi dokumentation for påstanden om, at børn fra andre højlandsnationer skulle have et større behov for at tilbagelægge flere kilometer til fods end de kenyanske børn.

Når vi mener, at de kenyanske børn har en fordel af at løbe/gå til og fra skole i forhold til en senere karriere som eliteløber, så skyldes det følgende 3 faktorer:

1) De mange kilometer, børnene tilbagelægger i form af løb/gang, formindsker risikoen for skader i et senere karriere-

forløb. Af data fra Saltin og medarbejderen Kenya-studie, der ikke er blevet videnskabeligt publiceret, men kan læses i Team Danmarks blad *PULS*,³ fremgår det, at kun 17% af juniorløberne havde været skadet. Skadeforekomsten hos seniorløberne var større, men langt fra så stor som hos f.eks. danske løbere.

- 2) De omfattende uorganiserede motionsaktiviteter, som mange børn i Kenya udfører, skaber et stort rekrutteringsgrundlag på atletikholdene i grundskolen. Jo større rekrutteringsgrundlag, jo større mulighed for at finde talenterne. I *PULS*-artiklen, som vi referede til tidligere, fremgår det ligeledes, at 67% af de adspurgte løbere havde trænet løb i grundskolen, medens mange havde spillet fodbold eller volleyball.
- 3) Det er tænkeligt, at uorganiseret løb har en mindre belastende psykologisk effekt end organiseret løb. Det betyder, at udbrændthed blandt løberne med et efterfølgende for tidligt frafald på skolerens atletikhold eller senere i så fald vil være mindre udbredt i Kenya end i f.eks. den vestlige verden.

Selvom Wilson Kipketer ikke løb til og fra skole som barn, så er netop han som eksempel eller »case-study« den mindst egnede person af alle. Kipketers talent er så exceptionelt stort, at han sandsynligvis ville komme til tops, selvom han først var begyndt at løbe som 25-årig. Og når der ikke kunne findes en sammenhæng mellem antallet af tilbagelagte kilometer og resultatniveauet hos de adspurgte løbere i ovennævnte studie, så skyldes det dels, at intensiteten ikke kendes i løbe/gå-aktiviteterne, dels at en løbers succes naturligvis skyldes meget mere end aktivitetsniveauet i opvæksten.

Børn i grundskolealderen løber hjem til frokost. At løbe til/fra skole, også i frokostpausen, er et udbredt fænomen i specielt de landlige distrikter i Kenya.

Løbere fra højlandet

Når de to forfattere til »Kenyan Running« diskuterer undersøgelser eller emner, der er relateret til naturvidenskaben, løber de generelt ind i nogle fortolkningsproblemer. De skriver blandt andet:

»If athletic productivity was related causally to altitude alone, all high altitude countries should be producing long distance runners at high per capita levels [...] There are a number of high altitude countries in other parts of the world where the production of superior distance runners remains extremely low; consider, for example, the cases of Nepal, Peru, Mexico, Bolivia and Columbia. Indeed, most high altitude countries produce relatively few world class athletes of any kind« (side 146).

Denne fortolkning mangler nuancerne, der handler om i *hvilken* højde, løbere/atleter har muligheder for at træne, og hvor udbredt den organiserede/uorganiserede idræt er i de pågældende lande fra citatet. Vi vil ikke gå i detaljer med en fysiologisk diskussion, da det vil være uden for denne artikels rammer, men i stedet komme med nogle generelle betragtninger.

Mellem 2000 og 3000 meter over havets overflade taler man om *middelhøjde* i en fysiologisk sammenhæng (her lever de fleste kenyanere, der bor i Great Rift Valley-området, hvor de fleste top-løbere kommer fra). I middelhøjde er det muligt at træne fornuftigt med nogle fysiologiske fordele som gevinst, men med den ulempe, at træningsintensiteten bliver nedsat. I konkurrencer op til 15 minutter, eller i praksis et 5000 meter løb, er det en fordel

at træne i middelhøjde. På længere distancer er der sandsynligvis »dødt løb« mellem træning i højden og træning ved havets overflade, hvor de fysiologiske fordele og ulemper ser ud til at udligne hinanden. Den optimale forberedelse ser ud til at være kombinationen lev højt – træn lavt. Det skal dog understreges, at skal man konkurrere i højden i mellem- og langdistanceløb, så skal man have boet og trænet her, indtil man er blevet akklimatiseret.

Fra 3000 meter og opefter er det en fysiologisk ulempe at træne, da luften simpelthen er for tynd (for en diskussion af hele afsnittet om højdefysiologi, se referencerne.⁴ og ⁵ På den baggrund er det underligt, at Bale og Sang fremhæver lande som Peru, Bolivia og Nepal, hvor en stor del af befolkningerne lever i *over* 3000 meters højde.⁶ Samtidig dokumenterer Bale og Sang ikke omfanget af organiseret/uorganiseret idræt i de pågældende lande. I Nepal dyrkede bare 5% af befolkningen organiseret idræt i 1980, og løb figurerede ikke blandt de mest populære idrætsgrene.⁷ Har det forhold ændret sig væsentligt? En diskussion af sportskulturen- og organisationen er vel en forudsætning for, at man overhovedet kan lave nogen sammenligning med Kenya. Med hensyn til Mexico så findes der her en gruppe exceptionelt gode langdistanceløbere, som bor i Sierra Madre Occidental-bjergene i op til 2500 meters højde. Det er de legendariske tarahumara-indianere, som kan løbe 2-300 kilometer uden besvær.⁸ De har ligesom masaierne i Østafrika ikke noget ønske om at konkurrere udenfor deres hjemstavn, hvorfor den internationale idrætsverden kun har set meget lidt til dem.

»Sandheden« er både natur og kultur

I »Kenyan Running« har forfatterne en tendens til på den ene side at hænge sig i modsætninger, der virker logiske, når de forstås akademisk, men som i virkelighedens verden ser mere nuanceret og holistiske ud. Et eksempel:

»In athletics it is culture not biology, attitude not altitude, nature not nature, which are the crucial variables which »explain« individual athletic success in the regulated world of achievement sport« (side 156).

Ved at generalisere forskningsfeltet og sætte kultur i flertal i stedet for at se på spændingsfeltet mellem kultur i ental, her den kenyanske løbekultur, opnår de to forfattere at skabe et skel mellem mennesker.

Det videnskabelige udgangspunkt i bogen synes på mange måder at være den »hårde« statistiske og samfundsvidenskabelige analyse. Per capita indkomsten sættes i relation til verdensstatistikken inden for atletikkens discipliner. Og selv om de to forfattere ind imellem advarer mod denne form for talmagi, der jo ikke fortæller noget om de mennesker, det handler om, synes det meget underligt og en smule betænkeligt, at man bruger så mange sider på denne form for geografisk »dokumentation«.

Den synlige og umiddelbart observerbare verden siger ikke meget om en kultur, og ved at generalisere fra data af ovennævnte slags bliver »sandheden« overfladisk. Videnskaben er forpligtet til at søge bag om ordene, læse mellem linierne og sætte tavs-heder i tale. Ikke for at give én forklaring, men for at dele erfaringer og finde paradokser. Under et feltarbejde i en kultur mødes den manifesterede kultur med den hypoteti-

ske videnskabelige, og det er omdrejningspunktet for dette møde, der er interessant. Det vil sige, at der skabes en bro mellem det empiriske stof og de teoretiske overvejelser.

Vi vil ikke på forhånd afskrive biologien, men vil forstå det kenyanske løbefænomen som en kombination af mange faktorer, der foruden biologien og geografien henter næring i human- og socialvidenskab, samt den nyere antropologi, som fænomenologisk sætter en kulturs egenart i centrum mere end generaliseringer af mange kulturer.

En reflektiv, holistisk videnskab udelukker ikke på forhånd noget frem for noget andet. Det aktive møde med den anden kultur, det vil sige interaktion mellem forsker og »den anden« påvirker den empiri, begge parter er en del af. Hermed siger vi ikke, at det at erkende en kultur, er det samme som at forstå den. Men hvis selve erkendelsen af en kultur er opstået uden for dens eget centrum, og reduceret over afstand gennem statistik fra atletikkens annaler, bliver forholdet mellem det kulturelle nærvær og den akademiske refleksion for stor (for en diskussion af hele ovenstående afsnit, se reference 9).

Berøringsangst

Efter at have læst »Kenyan Running« sidder vi tilbage med en fornemmelse af, at forfatterne på forhånd har haft en teori, som de ønskede at underbygge gennem videnskabelige såvel som ikke-videnskabelige referencer. Mellem linierne i bogen er der ganske enkelt en berøringsangst overfor naturvidenskabelige emner. De bliver behandlet i en mistænksom tone, uden at forfatterne forsøger at gå i dybden med en fortolkning af resultaterne. Derimod bliver for eksempel undersøgelser, der beskriver

et folks personlighedskarakteristika og kulturværdier (s. 150-51), behandlet med tillid. Det er vel lige så »racistisk« eller betænkeligt at generalisere ud fra et folks kulturværdier og væremåde, som at gøre det ud fra fysiske målinger?

Hvor mange forskere tror egentlig på, at de kenyanske løbere har opnået deres succes *ene og alene* på grund af en (påstået) fysisk overlegenhed? Vi vover påstanden: *meget* få. Den store mængde litteratur og dokumentarfilm, der specielt de sidste 10 år er dukket op verden over, har givet forskere såvel som interesserede lægfolk en meget større og mere nuanceret viden om det kenyanske løbefænomen. På den baggrund virker det også manipulerende, når John Bale og Joe Sang efter vor opfattelse bruger alt for mange citater fra kolonitiden i netop den sammenhæng. Et eller to citater herfra havde været tilstrækkeligt til at illustrere det menneskesyn, der var fremherskende dengang.

Skal vi selv komme med en teori på kenyannerne (eller kalenjinernes) succes, så mener vi, at det primært skyldes kombinationen af **a**) en kulturel-historisk krops- og løbetradition; **b**) (påtvunget) import af britisk sportskultur, som gennemsyner hele det kenyanske undervisnings- og klubsystem med systematiseret træning og rekruttering af talenter; **c**) perfekte geografiske forhold i det mindste i forhold til mellemdistanceløb (hvor kenyannerne dominerer mest) med bakket landskab i middelhøjde. Med andre ord en kombination af historiske, kulturelle, sociale, geografiske og fysiologiske forhold, der til sammen går op i en højere enhed. I dag er der desuden en forstærket effekt i form af de tidligere topløberes funktion som rollemodeller og de store pengepræmier i international atletik – kort og godt Afrikas sociale mobilitetsforhold. Succes'en skyldes uden tvivl et sam-

menspil af mange faktorer og omstændigheder.

Det kenyanske løbefænomen er enestående i sportens verden. Ikke engang finernes succes i 1920'erne og 30'erne, som Bale og Sang selv nævner, kan måle sig med de østafrikanske superløbere. Fænomenet bliver endnu mere fantastisk, når man tager i betragtning, at over 70% af de kenyanske topløbere kommer fra kalenjin-folket, som er på omkring 3 millioner individer. Puslespillet er ikke lagt helt endnu.

Myter er svære at undgå, og derfor må der flere undersøgelser til af både sociologisk, historisk, psykologisk, antropologisk og naturvidenskabelig art, før vi kan komme videre.

»Kenyan Running« var et skridt på vejen i den rigtige retning. Men forfatterens berøringsangst i forhold til blandt andet at diskutere menneskets eventuelle fysiske forskelle i en sportslig sammenhæng, har desværre gjort bogen for ensidig og ikke så troværdig, som det havde været ønskværdigt.

Litteratur

1. Prokop, D. (red.): *The African Running Revolution*, World Publications, Mountain View, CA, 1975.
2. Saltin, B., Larsen, H., Terrados, N., Bangsbo, J., Bak, T., Kim, C.K., Svedenhag, J. & Rolf, C.J.: Aerobic exercise capacity at sea level and at altitude in Kenyan boys, junior and senior runners compared with Scandinavian runners, *Scandinavian Journal of Medicine in Science and Sports*, vol. 5 (4), s. 209-221, 1995.
3. Larsen, H. Bak, T. & Christensen, D.: Myter og mystik om kenyanske løbere, *PULS* nr. 3, s. 2-4, 1992.
4. Levine, B.J. & Stray-Gundersen, J.: Living high – training low: effect of moderate-altitude acclimatization with low-altitude training on performance, *Journal of Applied Physiology*, vol. 83 (1), s. 102-112, 1997.
5. Åstrand, P.O. & Rodahl, K.: *Textbook of Work Physiology – Physiological Bases of Exercise*, McGraw-Hill Book Company, New York, NY, 1986.
6. Simon, C., Blakemore, H. & Skidmore, T.E. (red.): *The Cambridge Encyclopedia of Latin America and the Caribbean*, Cambridge University Press, 1985.
7. Nepal and Olympism, *Olympic Review*, april no. 150, s. 191-194, 1980.
8. Rascon, F.I.R. & Batista, J.M.P.: Rarájipari: the kick-ball race of the Tarahumara indians, *Annals of Sports Medicine*, vol. 2 (2), s. 79-94, 1985.
9. Hastrup, K. & Ramløv, K.: *Kulturanalyse: Fortolkningens Forløb i Antropologi*, Akademisk Forlag, 1989.